

TÓFALVI ZOLTÁN

SZILÁGYI DOMOKOS ÉS A SECURITATE

*És minél magasabbra hágunk
a fogalmazás kaptatóin,
annál tátongóbb alattunk a mélység.*
SZILÁGYI DOMOKOS: A FOGALMAZÁS KAPTATÓIN

Exegézis

■ Teljes mértékben tudatában vagyok annak, hogy állításaimmal nagy követ dobok be a magyar literatúra állóvizébe, mert hiteles levéltári dokumentumok ismeretében árnyalni próbálok a Szilágyi Domokos ügynökmúltjával kapcsolatos, a köztudatba beépült, kőbe vésettnek hitt irodalmi kánonokat. Az ügynökmúlt árnyalását a Securitate Irattárát Tanulmányozó Országos Tanács bukaresti Levéltárában megtalált két vaskos kötetből álló, 119768-as jelzetű megfigyelési és követési dosszié, valamint más levéltári dokumentumok, mélyinterjúk alapján kezdeményezem, amelyek egy egészen más Szilágyi Domokos „portrét” tárnak a kutató, a nagybetűs Olvasó elé.¹

Szó sincs szerezmenyosdatásról! Történész-ként több száz szervezési és hálózati, valamint megfigyelési és követési dosszié, a kérdéskör ismeretében fogalmazom meg az állítást: végérvényesen csak akkor lehet egyértelműen ügynöki tevékenységgel vádolni valakit, ha előkerül a diktálás nyomán saját kézzel leírt, majd aláírt szervezési kötelezvény, nyilatkozat, a jelentéseket, az ügynöki tevékenységet minősítő „szintéziseket” tartalmazó hálózati dosszié! Szilágyi Domokos esetében egyelőre mindkettő hiányzik! Több mint egy éve kértem a Securitate Irattárát Tanulmányozó Országos Tanács bukaresti Levéltárát: a rendelkezésükre álló dokumentumok alapján közöljék a

...az ügynök-múlton
nyelvüket köszörülők
számára is
kétségbevonhatatlanná
vállik Páskándi Géza
vallomásának
örök érvénye: „se bűn,
se büntudat nem ítéltet
az érték felett.”

megfellebbezhetetlen, végérvényes választ a Szilágyi Domokos ügynökmúltjával kapcsolatos kérdésre. Eddig választ még nem kaptam! Mindez öntörvényszerűen újabb kötelezettséget jelent a kutató számára: a Szilágyi Domokos ügynökmúltjával kapcsolatosan, a Stefano Bottoni történész, a költő élettársa, Nagy Mária, a testvére, Szilágyi Kálmán által a *Transindex* hírportálon 2006. október 3-án publikált nyilatkozat állításait eddig nem ismert, hiteles levéltári dokumentumokkal kell kiegészíteni, megerősíteni, esetleg megcáfolni, mert a Securitate 1948–1989 „gyakorlatában” valóban nem volt ritka, hogy beszerzési kötelezvény nélkül is ügynökök, informátorok, besúgók, kollaboránsok hadát foglalkoztatta.

Megalapozatlanok azok az állítások, amelyek szerint Péterffy Irént, Páskándi Gézá, Páll Lajost „Balogh Francisc”, azaz Szilágyi Domokos jelentései alapján ítélték el tűz, illetve hat-hat évre. Péterffy Irént azért ítélték el, mert a saját költségén fekete gyászszalagot vásárolt, hogy a „Bolyai” Tudományegyetem diákjai a kabátjuk gallérjára kítűzve így emlékezzenek a magyarországi forradalmi harcokban elesett egyetemi hallgatókra, diákokra, fiatalokra. Péterffy Irén másik „bűne”, hogy a forradalom és szabadságharc napjaiban a Páll Lajostól kölcsön kapott *Irodalmi Újság*ból kimásolta és kolléganői körében terjesztette Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról*, Tamási Lajos *Piros a vér a pesti utcán* című versét, valamint Páll Lajos három, rendszerellenesnek minősített versét. Csepreghy András Marosvásárhelyi nyugdíjas történelemtanár visszaemlékezése szerint – aki jelen volt a tárgyalásokon – a törvényszéki kihallgatások során kijelentette: Nagy Imre miniszterelnököt nem kivégezni kellett volna, hanem szobrot kellett volna emelni a tiszteletére.

Páskándi Gézáért ítélték el hat év börtönbüntetésre, mert a Várhegyi István által összeállított és az egyetemi oktatás reformját sürgető *Határozati javaslat*ához egy öt oldalas, legépelte kiegészítést fűzött, amely rendkívül értékes dokumentuma annak az erjedési folyamatnak, amelyik a magyar forradalom hatására a „Bolyai” Tudományegyetemen elindult. A letartóztatásakor a testi motozás során megtalálták a tizenegy oldal terjedelmű, kézzel írt *Egy egyetemi hallgató feljegyzéseiből* címet viselő dokumentumot, amelyben azt javasolta, hogy a marxizmus-leninizmus, az orosz nyelv ne legyen kötelező, az előadásokon való részvétel legyen fakultatív, az egyetemes filozófiatörténet viszont legyen kötelező diszciplína, a diákok maguk döntsék el, hogy a tanári vagy a kutatói pályát választják. Mindkét dokumentumot teljes terjedelemben közöltem a *Korunk* 2007. szeptemberi számában *A Páskándi-dosszié* címmel.

Páll Lajost a Nyilka Róbert marosvásárhelyi festőművésznek 1956. október 25-én írt leveléért – amelyet a Securitate kifogott, s amely eljuttatta a címzetthez is, hogy mindkettőjüket megfigyelik, követik! –, a Mátyás király kolozsvári szülőházában (a lovagteremben) 1956. október 24-én tartott diákszövetségi ülésen való részvételéért, a *Karácsonyfák, Döntés után, Elementek* című, a magyar forradalom hatására írt verseiért, az *Irodalmi Újság* 1956. november 2-i számának terjesztéséért és azért ítélték el, mert a verseit odaadta szerelmének, menyasszonyának, az I. éves magyar szakos hallgatónak, aki a maga során tovább terjesztette az említett verseket. Páll Lajos a Nyilka Róbertnek címzett levelében a „Bolyai” Egyetemen, a „Ion Andreescu” Képzőművészeti Intézetben kialakult hangulatról írt, felfokozott, valóban forradalmi – a Securitate szerint: nyíltan uszító! – hangulatban. Ebből idézek néhány sort:

„Itt nagy dolgok történtek, a magyarországi és lengyelországi dolgok hatására. Hallottál az egyetemi autonómiáról, hát erről van szó. Itt is el akarjuk érni ezt.

Itt már megindult a szervezkedés (persze titokban), arról van szó, hogy a vásárhelyi diákok is csak velünk kell tartanak. Ezért megkérlek, beszélj néhány orvostanhallgató barátoddal, egyelőre csak arról, mit jelentene az egyetemi önkormányzatiság (fakultatív orosz és marxizmus, szakképesítés). Szóval, minél több ember tudjon a dolgról, és ne felejtse el, mindez a »haladás« érdekében történik.”²

■ Kántor Lajos és Dávid Gyula irodalomtörténész, Bogdán László költő, prózaíró mellett egyike voltam, vagyok azoknak, akik már 2006-ban – a botrány kirobbanásakor! – és azt követő években Szilágyi Domokos ügynökmúltjának tisztázását kérte, kereste – lásd: *A Páskándi Géza-dosszié*. Korunk, XVIII. évfolyam, 2007. szeptemberi szám, 70–95. oldal –, illetve a kérdéskör széles körű kutatásának folytatását. Bogdán László a *Háromszék* 2010. július 10-i számában a költő testvéröccse, Szilágyi Kálmán által szerkesztett és az *Otthonom Szatmár megye* sorozatban 2010-ben megjelent *Szilágyi Domokos családi levelezése* című kötet kapcsán így fakadt ki: „Hogy valóban ő lett volna az a bizonyos »Balogh Francisc«, fenntartásaim, sőt kételyeim vannak.” Szilágyi Domokos leveleit így méltatta: „Hangnemük összetéveszthetetlen. Azzá teszi sziporkázó humora, öniróniája... Szisz különben esszéit, cikkeit, jegyzeteit, pamfletjeit is ebben a modorban írta. Épp ezt a csak rá jellemző, vérbően groteszk, részleteiben finom és keserű, sokszor gunyoros megjegyzésekben tobzódó stílt vagy modort, vagy amit akartok hiányoltam a Balogh Francisc néven az interneten futtatott besúgói jelentéseiben.”

Bogdán Lászlót és a hozzá hasonló kétkedőket az ügynök-botrány kirobbanása után – minden bizonnyal – a gomba módra elszaporodott blog bejegyzések alpári hangja is kiállásra készítette: a 20. századi erdélyi és egyetemes magyar líra egyik legeredetibb alkotójába mindenki – olyanok is, akik alig jutottak túl a betűvetésen – belétörülheti a lábát? A botrány hólabdaként tovább gördült és óriásira növekedett, amikor Könczei Csilla az interneten közzétette az azóta sokszor idézett szekusblogját. Crețu Ioan, főhadnagyból századossá előléptetett kolozsvári szekus tiszt 1965. november 25-i titkos jelentésében olvasható: „Laszlofi Aladar szerveink volt ügynöke »Tamas« fedőnévvel”. 2008. január 11-én 13 óra 37 perckor egy bizonyos »Levan Sarvian« a világhálóra röpítette: „Azonnal be kell zúzatni minden munkáját, őt magát pedig bebörtönözni, de előbb „GAZ, ÁRULÓ, LATOR VAGYOK!” táblával a nyakában közszemlére tenni. Bár az ilyennek úgylis mindegy, csak örvend és nem szégyenkezik. El kell venni a díját, slussz-passz. Szilágyi (Domokosnak) ki kell ásni a csontjait és jól bebörtönözni azokat is, lehetőleg egyszerre több fegyintézetbe. És az ő munkáit is mind bezúzatni...”

Lászlóffy Aladárral röviddel a halála előtt beszéltem, rákérdeztem az ügynökmúlttal kapcsolatos állításokra. Határozottan és keserű hangon cáfolta mindazt, ami az interneten róla keringett. Lászlóffy Aladár esetében is el kell végezni a kutatás aprólékos munkáját! Ugyanakkor a közvéleménnyel azt is tudatosítani kell: Könczei Csilla blogbejegyzései rendkívül hasznosak az ügynökmúlt feltárásának folyamatában. A saját, több mint 700 oldalas szekus dossziém is bizonyosság rá: az 1970-es évek elejétől a felerősödő román nacionalista kurzus, a kommunista diktatúra számára a néprajzi, népművészeti, helytörténeti kötetek, tanulmányok vörös posztót jelentettek. Az én „nagy bűnöm” az volt, hogy 1970-ben 19 munkatárssal – többek között dr. Kós Károllyal, Szentimrei Judittal, dr. Barabás Lászlóval, dr. Gagyí Józseffel, Haáz Sándorral, Pávai Istvánnal, Kusztos Piroskával, Lőrincz Lajossal, Lőrincz Bélával, Fülöp G. Dénessel, dr. Csortán Mártonnal és másokkal – kezdeményeztem a Sóvidék, az etnikailag szinte teljesen magyar kisérség több kötetesre tervezett helytörténeti, néprajzi, népköltészeti, táncművészeti monográfiájának megírását. Domokos Géza szerint ez lett volna a Kriterion Könyvkiadó egyik nagy vállalkozása. Ahogyan a hatalom megakadályozta, el lehetetlenítette már a kutatás szakaszában a monográfia gondolatát is, az a romániai tudománytörténet szempontjából is rendkívül tanulságos. Könczei Csilla édesapjáról, Könczei Ádámról elsősorban azért kértek és kaptak nagyon sok ügynökjelentést, mert meghatározó szerepe volt a táncházmozgalomban, foglalkoztatták a néprajzi kutatások!

Egyike vagyok azoknak, akik 2002 óta havonta, negyedévente kutatnak a Securitate Irattárát Tanulmányozó Országos Tanács bukaresti Levéltárában. 2006 óta keresem Szilágyi Domokos hálózati dossziéját, szervezési nyilatkozatát. Több olyan állítás olvasható, amelyek kétségeket támasztanak: a tényként állított, 1957. május 17-e és 1957. augusztus 12-e közötti szervezése után közel egy év telt el, ameddig 1958. április 7-én az első kézírásos jelentését megírta, holott a Securitate belső mechanizmusához hozzátartozott: a szervezési kötelezvény megírásakor az első jelentést ott, helyben meg kellett fogalmazni! Nehéz elképzelni: a Securitate megengedte magának azt a „luxus”-t, hogy az 1956-os magyar forradalom kitörése és vérbefojtása ürügyén a romániai magyar értelmiségi képzés legfontosabb központja, a Bolyai Tudományegyetem – mint „a magyar nacionalizmus és irredentizmus tűzfészke” – ellen indított hatalmi ösztűz idején alvó ügynököket tartson! A „leleplezett” diákszervezkedési kísérletek felgöngyölítése idején az egyetemi reformot sürgető, a Várhegyi István nevével fémjelzett *Határozati javaslat* vizsgálata kapcsán a belügyminisztériumi jelentések arról szóltak: a Bolyai Egyetemen kevés az ügynök, égetően szükség van hiteles információkra! Szilágyi Domokos neve a kolozsvári „*Bolyai*” *Tudományegyetem pere* (ezen az összefoglaló címen publikálom az 1000 oldalasra tervezett kötetet, monografikus összefoglalásaként mindannak, ami a Bolyai Tudományegyetemen 1956 és 1959 között történt!) első csoportjának – Várhegyi István, Nagy Benedek, Koczka György, Kelemen Kálmán – elítélésekor a korabeli egyetemi oktatási rendszerrel szembenállók, a magyar forradalommal, annak eszméivel azonosulók felsorolásánál folyamatosan szerepelt. Az említett, Szilágyi Domokosról összeállított követési és megfigyelési dossziéból is kiderül: a „négyek” perében a Securitate kolozsvári Traian (Árpád) utcai épületében 1957. május 18-án 11 óra 16 perctől tanúként hallgatták ki!³

Az általam megtalált levéltári dokumentumok nem igazolják azt, hogy a Szilágyi Kálmán által bizonyítottként kezelt szervezők Sziszt megverték volna. Szilágyi Kálmán arról ír, hogy Szisz testvérbátyja, Szilágyi Béla a Bolyai Tudományegyetemen 1956 októberében, november elején történtek után – amikor az erdélyi turnéről a néptáncsoporttal visszatértek Kolozsvárra – Domit nem találta sehol: „Csupán napok múltán találkoztak. Domi körmei lilás-feketék voltak, sápadt arcán a fáradtság tükröződött. Béla kérdésére, hogy hol járt és mi történt vele, azt mondta, hogy a Hó-jában volt néhány napig. Barátai, diaktársai leltek rá egy sziklaüregben. Béla további kérdésére, hogy mi történt a körmeivel, azt válaszolta, hogy erről soha az életben ne kérdezze, mert nem válaszolhat.”⁴ Természetesen nem zárható ki az erőszakos, sok esetben agresszív szervezési kísérlet sem. A Páskándi Géza, Páll Lajos – hogy csak Szilágyi Domokos legközelebbi barátait, költőtársait említsen – szervezésére kidolgozott „stratégia” dokumentumaiban is ugyanaz a mondat olvasható, mint a „Toth Miklos” fedőnevű bolyais ügynök 1957. április 10-i jelentése kapcsán: „La lucrările cu acesta, se vor întocmi de urgență formele pentru a fi recrutat.” Magyar nyelven: „Az ő (Szilágyi Domokos – T. Z.) megdolgozása során sürgősen össze kell állítani a szervezési dokumentumokat!

Az ügynökmúlt bonyolultságát jelzi: a tokaji írótaborban elhangzott előadásom után Gálfalvi Györggyel, a marosvásárhelyi *Látó* nyugdíjas főszerkesztőjével beszélgettünk. Megjegyezte: Hervay Gizella, Szilágyi Domokos volt felesége többször elmondta neki: Szisz valójában a kocsmázás ürügyén is jelenteni ment! Megbízom Gálfalvi György visszaemlékezésében, nincs okom kételkedni.

A kutató számára az is elgondolkodtató: a Bolyai Tudományegyetemen történt leartóztatások, perek, a későbbi, egyetemről való viharos kizárások irataiban Szilágyi Domokos neve kezdetben szinte minden oldalon olvasható, aztán következik egy éles cezúra: eltűnik a költő neve! Egyáltalán nem említik, csak Ștefan Blaga maros-

vásárhelyi szekus tiszt 1964. évi azonosításában bukkan elő, hogy „Balogh Francisc” ügynök azonos Szilágyi Domokossal!

A szekus dossziék hermeneutikája azonban ennél sokkal bonyolultabb, többszörösen egyenlőtlen, ugyanis: az eddig dekonspirált ügynökök, informátorok, kollaboránsok megfigyelési és követési dossziéiban – ne legyenek illúzióink: a Securitate minden ügynökről, besúgójáról, informátoráról többszörösen ellenőrzött, a KGB-t és a Stasit megszegyenyítő dokumentációt állított össze! – mindig van valamilyen utalás, célzás „szerveink ügynöke, kollaboránsa” („agentul, informatorul organelor noastre”). Szilágyi Domokos esetében még a megfigyelési dosszié 1976. november 25-i lezárását igazoló bejegyzésben is csak annyi olvasható: „Szilágyi Domokos s-a sinucis în ziua de 5. XI 1976, fapt pentru care propunem încheierea dosarului.” („Szilágyi Domokos 1976. november 5-én öngyilkos lett, ezért javasoljuk a dosszié lezárását.”)

Az is újabb és újabb kérdéseket vet fel, hogy a megfigyelési dossziéjához csak 1974. november 19-én kértek adatokat a Belügyminisztériumhoz tartozó 0647-es állambiztonsági alakulattól, holott már korábbról több jelzés is érkezett a Securitatehoz – olvasható a megfigyelés és követés levéltári dokumentumaiban –, hogy Szilágyi Domokosnak „nacionalista megnyilvánulásai vannak, ez kifejezésre jut a sajtóigazgatóság által visszautasított versekben, ezeket külföldre akarja juttatni, az NSZK-ban, Norvégiában, Svédországban, Hollandiában, Ausztriában élő írókkal, az országban pedig a Bukarestben élő Méliusz Józseffel, Majtényi Erikkel tart fenn kapcsolatot, akik előtt olyan értékelésekre ragadtatta magát, amelyek ellentétesek pártunk és államunk kulturális téren kifejtett politikájával. A megfigyelési dosszié keretében meg kell állapítani: a rendelkezésünkre álló adatokból a Btk. 166. szakasza 2. bekezdése előírásai alapján mennyire bizonyíthatóak a szocialista rendszer elleni propaganda bűncselekményének tényálladási elemei?”⁵

A megfigyelési és követési dosszié szerint az 1974. július 12-re keltezett *Magyarok* című verse már megírásának pillanatában akkora vihart kavart, hogy a kolozsvári Securitate 1974. szeptember 27-én a következőket jelentette a belső elhárítás csoportfőnökének, Dumitru Borsan vezérőrnagynak: „A rendelkezésünkre álló adatokból kiderül, hogy Szilágyi Domokos költő – lakhelye Kolozsváron, Grigore Alexandrescu utca, 13. szám – nemrég a bukaresti Méliusz József íróknak átadta a »Magyarok« című versét, amelynek hangsúlyozottan nacionalista-irredenta tartalma van, és amelyet román fordításban mellékelünk. A vers átadásakor (valójában postán küldte – T. Z.) azt állította: azután írta, miután megtekintette a Domokos Géza forgatókönyve alapján készült »Szabad akarathból, senkitől sem kényszerítve« című filmet. Méliusz József válaszként felháborodva azt közölte: »a legnagyobb nyomorban van«, ugyanakkor megkérdezte Szilágyi Domokostól: »még tart a sztoicizmusából, hogy elviselje az életet?« A szerveink a következőkben fokozzák az ellenőrzést Szilágyi Domokos tevékenységével kapcsolatosan: A kolozsvári Securitate főnöke: Constantin Ioana vezérőrnagy, sk, az ügyosztály főnöke: Muşuroiu Gheorghge alezredes, sk.”

Bár a Securitate Irattárát Tanulmányozó Országos Tanács bukaresti Levéltárában bizonyíthatóan én találtam meg legelőször a „Balogh Fr.”, „Balogh Francisc” fedőnevű ügynöki jelentéseket, sem akkor, sem az eltelt tizenkét év során nem találtam elegendő bizonyítékot Szilágyi Domokos ügynöki tevékenységének minden kétséget kizáró igazolására!

Különös nyomatékkal kell hangsúlyoznunk: az ügynökbotrány kirobbanása után az irodalmi és a napisajtót lávaszerűen elöntő beleképzelésektől, belemagyarázásoktól eltérően, a költészetében nyoma sincs annak, hogy Szilágyi Domokos együttműködött a hírhedt Securitatával! Ebben teljes mértékben egyetértünk Pécsi Györgyi és Kántor Lajos irodalomtörténészekkel, az életmű avatott ismerőivel. Az említett meg-

figyelési és követési dosszié alapján az is tételesen megcáfolható, amit Szilágyi Júlia 2006. augusztus 29-én megfogalmazott: „Szilágyi Domokos másokkal ellentétben nem bocsájtott meg magának. Elítélte magát, és végrehajtotta magán az ítéletet.”

A megfigyelési és követési dossziéból kiderül: Szilágyi Domokos öngyilkosságához mindenképpen hozzájárult, hogy ellehetetlenítették költői és emberi életét. Az 1970-es évek elején annak a Nagyvárad környékéről származó, rendkívül agilis, évtizedeken át a kolozsvári Securitate, „magyar” szakértőjeként és több értelmiségi tartótisztjeként számontartott Oprea Florian szekus őrnagynak lett a kiszemelt célszemélye, akit a román állambiztonsági szervek egyszer már megbüntettek azért, mert olyan erőszakosan próbált ügynöknek beszervezni egy kolozsvári fiatalembert (az információért ezúton mondok köszönetet Stefano Bottoni történésznek!), hogy az belehalt a megalázó, embertelen procedúrába! A Kolozs tartományi Securitate által alkalmazott brutális ügynökbeszervezési módszereket ismerteti a Stefano Bottoni által is idézett Pleșa Liviu, a *Direcția Regională de Securitate Cluj (1948-1968). Organizarea, personalul și direcțiile de acțiune* című, a jászvásári Polirom Könyvkiadó gondozásában 2011-ben megjelent *Represiune și control social în România comunistă* címet viselő kiadványsorozat V–VI. kötetében megjelent tanulmányában (Szerkesztő: Adrian Cioflâncă – Luciana M. Jinga). A szadizmusáról közismert Andrei Gluvcov ezredes az Állambiztonsági Minisztérium 1953. február 11-én megtartott állományülésén elismerte: „Brutális szervezési módszereket alkalmaztak Kolozsváron és Konstancán. A jelöltet sötétített szemüveggel vezették be a konspiratív lakásba, hogy ne ismerje fel a helyiséget.”

A Szilágyi Domokos megfigyelési és követési dossziéjában lévő adatokat személyesen ismertettem Stefano Bottoni történésszel – akit nagyon tisztelek, mert a romániai és magyarországi történészek, irodalomtörténészek figyelmét a tabutémák egész sora felé irányította –, aki újabb kutatásokra sarkallta pályatársait és az irodalomtörténészeket egyaránt. A következőket közölte e sorok írójával: ezek szerint, akárcsak a romániai magyar közösség egyik legkiemelkedőbb képviselőjét, a „sajátosság méltóságáért” küzdő kisebbségpolitikust (Gáll Ernő megállapítása), a jogtudós Mikó Imrét, a román állambiztonsági szervek az 1950-es és 1970-es években „egyszerre tekintették »forrás«-nak és célszemélynek, folyamatosan informálódtak róla, miközben rendszerezték, értékelték és felhasználták az általa szolgáltatott adatokat”. Mikó Imre 1952. február 29-i első beszervezése előtt elhangzott az ügynöktevékenységre kényszerítő zsaroló mondat: „Azt fogjuk mondani neki (Mikó Imrének – T. Z.), hogy két lehetősége van: internáló táborba kerül, de ha otthon szeretne maradni a családjával és négy gyermekével, intenzív ügynöki tevékenységet kell kifejtenie, és le kell lepleznie mindazokat, akikkel együtt volt a pártban (az Erdélyi Pártban – S. B.), és jelenlegi tevékenységükről is be kell számolnia.”

A kisebbségi politika, a kisebbségvédelem egyik erdélyi ikonja, a hat nyelven beszélő és író Mikó Imre – akiről az 1964-ben letartóztatott és hazaárulással vádolt, Erdély adminisztratív különállásáért küzdő két erdélyi magyar szociáldemokrata politikus, Bruder Ferenc és Pásztai Géza azt vallották, hogy „ő lehetne az önálló Erdély első számú politikai vezetője, az esetleges új kormány miniszterelnöke” (lásd: Stefano Bottoni: i.m. 32. oldal) – és a 20. század hatvanas-hetvenes éveinek magyar lírájában ugyancsak ikonként, költőóriásként számon tartott Szilágyi Domokos ügynök tevékenysége között az a lényeges különbség, hogy Stefano Bottoni megtalálta Mikó Imre 1952. február 29-én saját kézírással megfogalmazott első szervezési nyilatkozatát – így „született meg” a „Hunyadi Ioan” fedőnevű hálózati személy. Stefano Bottoni tanulmányában említi azt a jelentést, „Referat”-ot, amelyben Mikó Imre részletesen beszámolt a Kriterion Könyvkiadó szerkesztőségét felkereső, a román állambiztonsági szervek által „különösen veszélyesnek” tartott Illyés Elemér lá-

toztatásáról. (A Páll Lajos megfigyelési és követési dossziéjában is többször említett Illyés Elemér 1914. december 7-én született a Háromszéki Altortján. 1932-ben érettségizett a csíkszeredai római katolikus, ma Márton Áron nevét viselő főgimnáziumban, majd Kolozsváron elvégezte a jogi egyetemet, ahol Mikó Imre baráti köréhez tartozott, és részt vett a falukutató mozgalomban. 1941 és 1943 között magyar állami ösztöndíjjal államtudományi tanulmányokat folytatott előbb Rómában, majd az 1944-es összeomlás után a németországi Heidelbergben. A második világháború után az emigrációt választotta, előbb Brazíliában, majd 1953-ban a salazari Portugáliában telepedett le. 1974 előtt szállodatulajdonos volt, majd annak erőszakos államosítása után München mellett telepedett le a második, újvidéki magyar származású feleségével. Antikváriumot szervezett, majd korábról dédelgetett kutatási tervével, a romániai magyar kisebbség társadalmi-demográfiai helyzetével és az erdélyi magyar irodalommal foglalkozott. Illyés Elemér 1970. október 7-én lépte át a magyar-román határt, és közel harminc évig tartó távollét után Kolozsváron áthaladva két hétre „hazalátogatott” szülőföldjére, a Székelyföldre. Már a határátlépés szokatlan volt a Securitate számára: elegáns, müncheni rendszámátlablájú kocsival, brazil állampolgárként jött vissza Erdélybe. Páll Lajos megfigyelési és követési dossziéjából (ACNSAS, Fond informativ, nr. 2539) kiderül: minden lépését percről percre követték, bizalmas beszélgetéseit Tamás Gáspárral, Böződi Györggyel Székelyudvarhelyen nemcsak lehallgatták, hanem román nyelvre is lefordították. Mikó Imrével mint egykori évfolyamtársával és neves erdélyi magyar közéleti emberrel alig félórán át beszélgetett. Mikó Imre – bár 1970-ben nincs beszerelve, és valódi ellenségként sem számoltak vele – a Securitate-nak beszámolt arról, hogy Illyés Elemér élénken érdeklődött a Kriterion Könyvkiadó tevékenysége iránt, és kitűnően ismeri a romániai magyar művelődési életet, több lap, folyóirat előfizetője, sok író-t személyesen ismer, akikkel Kolozsváron találkozott: Mikó Ervinnel, Marosi Péterrel, Bálint Tiborral és főleg Tamás Gáspárral, aki a Székelyföldre is elkísérte.)

Stefano Bottoni ugyanakkor azonosította: a „Molnar”, „Molnar Eugen” fedőnevű megfigyelt és a „Miklósy” fedőnéven jelentő, illetve az 1973-tól önként jelentkező, majd 1975. január 23-tól formálisan újra beszerezett „Marcu”, illetve „Micu” fedőnevű informátor egy és ugyanaz a személy: Mikó Imre. Mindkét esetben megvannak a saját kezűleg írt beszerzési nyilatkozatok.

Hasonló, saját kezűleg megírt beszerzési nyilatkozat Szilágyi Domokos esetében egyelőre nincs! 1976. november 25-én, amikor Szilágyi Domokos öngyilkossága után három héttel lezárták a „Dodu” fedőnév alatt összeállított megfigyelési és követési dossziéját, sem utaltak arra, hogy hálózati ügynök lett volna. Az utóbbi időben dekonspiráltak mindenikénél – Varró János, Marosi Péter, Veress Zoltán, Bartis Ferenc, hogy csak az íróknál maradjunk – az ügynökmúltra egy-egy elrejtett utalás, célzás található!

Kutatói „mélyfúrások”

■ A nyilatkozatban említett, a Maros-Magyar Autonóm Tartomány belügyi szerveinél szolgáló Ștefan Blaga alezredes 1964. évi jelentése nyomán – amelyben felfedi az állambiztonsági szervekkel együttműködő Szilágyi Domokos személyazonosságát – szintén kérdőjelek fogalmazódnak meg: köztudomású, hogy Szilágyi Domokost gyakran kezelték a marosvásárhelyi pszichiátrián, amelynek vezetője az a belügyi rangban szolgáló Grecu „professzor” volt, akinek érettségije sem volt. Miközben a megfigyelési és követési dossziéjában a ráállított ügynökök jelentéseiben refrénszerűen ismétlődik: Szilágyi Domokos a világ legszótlanabb embere, a nevéhez kapcsolódó ügynökjelentésekből egy szószátyár informátor képe bomlik ki előttünk. A Kossuth-díjas Szilágyi István prózaíró, az egykori *Utunk* főszerkesztő-helyettese, az 1989. decembere utáni *Heli-*

kon főszerkesztője, az ember és a költő Szilágyi Domokos legközelebbi barátainak egyike szerint Szisz „az úgynevezett nagy szellemek körében kínálkozó» olümposzi csevelyek« alkalmait is elkerülte, viszont szívesen ott feledkezett valamelyikünk két-három esztendő s kisgyereke mellett a szoba közepén a szőnyegen.” (*Helikon*, 2007. 16. szám, 2007. augusztus 25.) Ismerni kellene Szilágyi Domokos kórlapját, a gyógykezelését! Ezért folyamodtam a Magyarországra áttelepedett dr. Grépály András Levente fül-orr-gége szakorvoshoz, egyetemi tanárhoz – akivel Szilágyi Domokos éveken át irodalom-történeti jelentőségű angol nyelvű levelezést folytatott –, aki egyike a Sziszt kezelő, még élő orvosoknak. Dr. Grépály András az angol nyelvű és a Securitate által kifogott levelekben nemcsak azt hangsúlyozza, hogy Szilágyi Domokos minden levele igazi gyöngyszem, hanem figyelmezteti is a költőt: törekeny fizikuma, egészségi állapota miatt ne hajszolja túl magát, szakítson időt a kikapcsolódásra. Dr. Grépály András a következőket közölte az interneten: „A kezelésnek semmi köze nem volt a hatóságokhoz, biztosan tudom. Tulajdonképp azt szolgálta, hogy leszázalékolják, azaz betegnyugdíjat kapjon. Ennek jelentősége az volt, hogy mentesült a diktatúrát és a diktátort éltető kötelező ünnepi cikkek megírásától, anélkül, hogy egzisztenciálisan fenyegetettségnek lenne kitéve. [...] Sajnos Csíky Csaba dr. a kezelőorvosa régóta nem él, de az özvegye elérhető, a nagykanizsai címét én nem tudom, de biztosan nem titok.”

Pécsi Györgyi már-már önkínzó, rendkívül igényes tanulmánya szerint (*Az értelmezés zavara*, Forrás, 2008. június) „Szilágyi Domokos teljes jelenléte-költészete és életének tisztázatlan s valamennyi részletében immár örökre tisztázatlan pontjaival, legendáival és legendafoszlataival együtt szimbolikusan megjeleníti a kort.”

Korpa Tamás *Textuális tükrök – közelítések Szilágyi Domokos levelezéséhez* című kitérő tanulmányában (www.barkaonline.hu/kritika/2246-, letöltés ideje 2013. augusztus 12.) figyelmeztet az ügynökbotrány utáni újraértelmezés buktatóira: „A költőre való emlékezés ugyanis ideiglenesen – a 2006 óta a társadalmi nyilvánosság számára ismertté vált ügynökjelentések felől szerveződött át. Mindez az életmű tükrében idővel jelentheti egyrészt az eddig kanonizált mnemotechnikai effektusok teherbíró képességének vizsgálatát, új szövegkezelési-értelmezési aspektusok legitimálási lehetőségeit, ugyanakkor – szemmel láthatóan – jelentheti a költészeti episztémé életrajzi vonatkozásaira apelláló, tematikusan azonosító interpretációk térnyerésének veszélyét is.”

A romániai magyar – és ezzel párhuzamosan a magyarországi – irodalmi életet és a közbeszédet kevés olyan leleplezés kavarta fel annyira, mint 2006 őszén az elemi erővel „berobbant” Szilágyi Domokos ügynök dosszié. A botrány nyomán mindenféle – rendszerint az ügynökmúlt ismeretétől messze elrugaszkodó – pró és kontra vélemény látott napvilágot. Valósággal felvirágozott a blog-irodalom – a maga követhetetlen szövevényeivel –, olyannyira, hogy háttérbe szorult az a „másik”, a Gutenberg-galaxisra emlékeztető, hiteles dokumentumokra támaszkodó, folyóiratokhoz és könyvekhez kapcsolódó tényleges irodalom.

A kolozsvári *Helikon* irodalmi folyóirat 2006. 18. számában és a *Transindex* internetes portál 2006. október 3-i számában látott napvilágot Stefano Bottoni történész, Nagy Mária, a költő élettársa és Szilágyi Kálmán, a költő testvérének közös nyilatkozata, amely tételelesen is megfogalmazza:

„Szilágyi Domokos »Balogh Ferenc« fedőnéven működött együtt az állambiztonsági szervekkel. Az utóbbi hónapokban hivatalosan megkerestük az illetékes szerveket (A Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság Levéltárát – CNSAS) a dekonspirálás érdekében, de a levéltár szerint a polgári titkosszolgálat (SRI) részéről még nem történt meg »Balogh Ferenc« hálózati dossziéjának átadása.

Ennek ellenére a fennmaradt iratok egyértelműen, minden kétséget kizáróan bizonyítják, hogy »Balogh Ferenc« azonos Szilágyi Domokossal: a rendelkezésre álló

dokumentációban a Maros-Magyar Autonóm Tartomány belügyi szerveinél szolgáló Ștefan Blaga alezredes fedí fel az együttműködő személyazonosságát egy 1964-es jelentésben, fedőneve mellett polgári nevét is említve.

»Balogh Ferenc« tevékenysége 1958 és 1965 között két jól elkülöníthető szakaszban dokumentálható. 1958-ban »Balogh Ferenc« 13 írásos, ebből két kézírásos jelentést adott a Kolozs tartományi, illetve 1965-ben a bukaresti állambiztonsági szerveknek. »Balogh Ferenc« együttműködése három megfigyelési dosszié alapján rekonstruálható:

1. Lakó Elemér és Varró János megfigyelése
(Fond informativ, 3010. sz. dosszié)
2. Péterffy Irén megfigyelése
(Fond informativ, 3005. sz. dosszié)
3. Páskándi Géza megfigyelése
(Fond informativ, 2534. sz. dosszié)”

A nyilatkozat megjelenése után különböző olvasatok, kommentek – Balázs Imre József és Visky András az SZ. D.-ügyről Láng Zsolt, Selyem Zsuzsa, András Emese az SZ. D.-ügyről, újraelolvasó próba: néhány Szilágyi Domokos-szöveg, ad-hoc linkgyűjtemény Szilágyi Domokosról, Láng Zsolt: *Hol a végé?* című írása láttak napvilágot; Tibori Szabó Zoltán a *Népszabadság* 2006. szeptember 30-i számában *Ügynök volt az erdélyi költőóriás* címmel írt terjedelmes publicisztikát; Szilágyi Domokos ügynökmúltjáról dokumentumfilmeket – B. Nagy Veronika, a Videopontes alkotásait – sugárzott a romániai és a magyarországi elektronikus média. Bár Pécsi Györgynek a *Magyar Nemzet* 2006. október 7-i számában, illetve a *Transindex* portál 2006. október 12-i kiadásában közölt *Mocsok által jutunk kincshez* című tanulmányán is érződik az első sokkhatás, igyekszik elsősorban a nagybetűs Költőt látni és láttatni. „Az eddigi legteljesebb szövegkiadás alapján (Fekete Sas Kiadó, 2006.) jól láthatóan két törés van Szilágyi Domokos költészetében: az első az 1957/58 körüli években mutatkozik, a derűs költő váratlanul elkomorodik. [...] A másik törés az 1969-es *Búcsú a trópusoktól* kötet után jelentkezik – innentől, a *Fagyöngy* verseitől már a halálra készül: szembesülve az evilági üdvözítés és üdvözülés hitének, illúziójának totális kudarcával, fölhagy a formai kísérletekkel is. [...] Úgy látom, a mai olvasót az életműnek ez a második fele szólítja meg inkább, a *Fagyöngy* utáni korszak versei, amikor a költő magával a léttel áll szemben. Bejelenti a világ megújulásának metafizikai igényét (*Ünnep*), megírja az ember halálát (*Öregek könyve*), és számos változatban megírja a költő halálát (*Felezőidő, Héjjasfalva felé, Törpe ecloga*). Széchenyi, Vörösmarty, Petőfi, Radnóti – azokat a mártír sorsokat szólítja, amelyek tiszták és következetesek maradtak, azokat az elődöket, akiknek életében és halálában a szó és a tett között lényeges ponton soha seholy nem volt eltérés (Székely János). S végül az ember ontológiai magányát, kudarcát beismerve, számos megrendítő versében fölkészíti magát a – megszabadító?, megváltó?, megtisztító? – halálra. [...] Nyelvi atomrobbanása nem természetében, hanem jelentőségében Nagy Lászlóéhoz mérhető, költészetében kora (korunk) valamennyi lényeges kérdése megjelenik, lírai forradalmával modernizálta, visszakapcsolta az erdélyi költészetet a progresszív európaiságba.”

Abban viszont tévedett Pécsi Györgyi, amikor úgy fogalmazott, hogy Szilágyi Domokos ügynökmúltja miatt írta az alábbi vessorokat:

„S mert azt hittük: a bátorság nem kifizetődő
s a gyávaság túl sokba kerül –
– csuda! –
hősöket izzadtunk ki magunkból –
kézenfekvő, mégis mondom a hasonlatot:
akár a gyöngykapgló, feleim,

*mert szomorú az, feleim,
 hogy mocskok által jutunk kincshez.
 Hősökhöz, akik úgy születnek, mint a többi ember,
 csak másként halnak meg.”*

Nagyon merem remélni: Szilágyi Domokos megfigyelési és követési dossziéjának publikálása, megismerése után az irodalomtörténet, az olvasók, a kételkedők, az ügynökmúlton nyelvüket köszörülők számára is kétségbevonhatatlanná válik Páskándi Géza vallomásának örök érvénye: „se bűn, se büntudat nem ítéltet az érték felett.” Szilágyi Domokos költői életműve kikezdehetetlen!

A Szilágyi Domokos ügynökmúltjával kapcsolatos nyilatkozatban az említett Varró János-dossziéra való hivatkozás, illetve a regényszerű Varró-féle visszaemlékezés-kötetben publikált „eszmefuttatás”, miszerint Szilágyi Domokos 1956 késő őszen teljesen megváltozott, további kutatást igényel.

A 16 év börtönbüntetésre ítélt, 1964. július 24-én szabadult Varró Jánost 1964. szeptember 26-án Onac Ioan, a kolozsvári protestáns teológusokra „szakosodott” őrnagy szervezte be „Vincze János” fedőnéven. Szabadulásakor a jilvai börtönben keresték meg és ajánlották fel a Securitate-val való együttműködést. Az 1964. szeptember 26-án saját kezűleg megírt beszervezési nyilatkozata, kötelezvénye, hogy az állambiztonsági szervekkel való együttműködéséről a hozzá legközelebb állóknak sem beszél, csupán az első lépés volt a rendkívül termékeny ügynöki tevékenysége – évente 50-60 jelentés megírása – során. Sokan olvasták, forgatják a kecskeméti Korda Kiadónál 2008-ban megjelent, 238 oldalas *Erdélyi sorsvallató. Egy erdélyi 56-os utolsó vallomása* című visszaemlékezés-kötetét, amelyben azt állítja: soha egyetlen kihallgatási jegyzőkönyvet nem írt alá. A kezemben vannak Varró János kihallgatási jegyzőkönyvei, minden oldalt aláírt! Nem is tehetett volna másként, agyonverték volna! Egyedül Sass Kálmán, az 1958. december 2-án a szamosújvári börtönben kivégzett érmihályfalvi református lelkész tudott egy hétig ellenállni. Tűt nyelt – amelyet kioperáltak a torkából –, majd bolondnak tetette magát, de egy hét után minden kihallgatási jegyzőkönyv minden oldalát aláírta, mert vasrúdra függesztve addig verték a talpát, hogy elájult. A kivégzésre is a rabtársai által készített papucsban vitték, nem tudott talpra állni.

Varró János egyszerre volt a Securitate megfigyeltje és ügynöke, célszemély és „forrás”. A hálózati dosszié összegző jelentése szerint csak 1965-ben 26, operatív értékű jelentést készített. A Securitate szakzsargonjában az „operatív értékű” jelentés a legmagasabb minősítés az ügynöki munkában, hiszen pótolhatatlan információkkal segítette az úgynevezett „rendszerellenes tevékenységek felderítését”, az írók legféltettebb titkairól vallott a Securitate-nak. Minden bizonnyal az ügynöki tevékenysége is közrejátszott abban, hogy 1966-ban a volt politikai elítéltek közül az első között és saját nevére kapta vissza a közlési jogát: 1966 őszétől már publikálhatott a Marosvásárhelyen megjelenő *Igaz Szóban*. Elkövette azt a hibát, hogy az aláírt beszervezési nyilatkozat tudatában nagy vehemenciával kérte: helyezték vissza tanársegédnek az immár „Babeş-Bolyai” nevet viselő tudományegyetemre. A Szekuritátét sokan szadista és buta pribékek siserehadának tartják. A durva, a szadista, az emberi mivoltukból kivetkőzött emberekként való minősítésük megfelel a valóságnak – micsoda hatalmat éreztek, amikor bőrkabátosan, bürgeli csizmában megjelentek, és reszkettek előttük gyárigazgatók, vállalatvezetők, egyetemi rektorok, akadémikusok! –, Varró János esetében azonban mesterien meglovagolták az egész lényéből sugárzó emberi hiúságot, ambíciót. Tanítani lehetne, ahogyan újra rákényszerítették a még aktívabb operatív jelentőséggel bíró ügynöki tevékenységre: 1965-ben elutasították a bebörtönzése előtt leadott kandidátusi disszertációját, 1967-ben felvételt nyert ugyan az egyetem magyar tanszékének doktori képzésére, de amikor minden vizsgá-

ját letette, „kiderült”, hogy a Benedek Elek munkásságáról írt disszertációját a minisztérium nem hagyta jóvá. A döntés ellen fellebbezett, de soha nem kapott rá választ. Besétált a Securitate által gondosan előkészített csapdába.

1969. augusztus 11-én maga kért találkozózt a tartótiszttel! Sajnálataát fejezte ki, és közölte „azt az óhaját, hogy újra megbízzanak benne, és a továbbiakban is titkos módon, szervezeten és aktívan támogathassa a Securitate szerveinek tevékenységét. Ugyanakkor operatív értékű jelentéseket készített a szerveink nyilvántartásában szereplő ismert személyiségek tevékenységéről.” (ACNSAS, Fond Rețea, dosar nr. 302674, I. kötet, 28. oldal)

Varró János 1970-ben a kolozsvári Dacia Könyvkiadó szerkesztője lett.

Saját kezűleg írta alá a legépelt, a kutatásaim során talált és a legrészletesebben megfogalmazott beszerzési nyilatkozatot. Nyoma sincs semmilyen kényszernek!

„Alulírott Varró János, 1927. november 21-én születtem Marosvécs községben, lakhelyem Kolozsváron, December 30-a utca, 5. szám, III. emelet, arra vállalom kötelezettséget, hogy titkos módon, szervezeten és aktívan támogatom a Securitate szervei által az állambiztonság ellen irányuló, társadalmi rendszerünk érdekeit érintő bűncselekmények felfedését és felszámolását célzó tevékenységét. A Securitatéval való együttműködésem során vállalom: fokozott erőfeszítések révén az állambiztonságot érdeklő információkat összegyűjtöm, és azokat a számomra kijelölt kapcsolatrendszeren keresztül időben eljuttatom [az állambiztonsági szervekhez].

Attól az óhajtól lelkesítve, hogy teljes hozzájárulásommal segítem a nép forradalmi vívmányainak megvédését, biztosítom a Securitate szerveit, hogy mind a munkahelyemen, mind azon kívül minden tőlem telhetőt megteszek, hogy gyakorlatba ültessem a jelen kötelezvényt, teljes mértékben megértve, hogy milyen káros következményei lennének, ha nem teljesíteném a beszerzési kötelezvényt. Varró János, sk. 1971. október 8. Ez a kötelezvény a jelenlétemben fogalmazódott. Ioan Onac őrnagy, sk.”

Varró János a Securitate „kereszttségében” előbb a „Dézsi Ioan”, majd a „Vasilescu” fedőnevet kapta. Döbbenetes adatokat tartalmaz az 1970-es, 1980-as évek romániai magyar irodalmára vonatkozóan Varró János hálózati dossziéjának három vaskos kötete. A beszerzési kötelezvényének megfelelően valósággal ontja az írókról szóló jelentéseket. Kerekes Györgyre, a Dacia Kiadó főszerkesztőjére, Franz Hodjakra, a kiadó német szerkesztőjére, Beke Györgyre, Lászlóffy Csabára, Czegő Zoltánra és örök mentorára, Czine Mihályra állították rá. Arra a Czine Mihályra, aki anyagilag is segítette 1956-ban a két hónapos aspirantúrai kutatásban, és a későbbiekben, az 1987. évi áttelepedés után is a legfőbb támasza maradt.

A Varró János által szolgáltatott operatív értékű információk egyikét említi Stefano Bottoni is a Mikó Imréről írt tanulmányában. A „Dézsi Ioan”, azaz Varró János által 1971. június 8-án továbbított ügynöki jelentés döntő fordulatot hozott Mikó Imre megfigyelésében. Mikó Imre a Dacia Kiadó szerkesztőségében bizalmas beszélgetést folytatott Kerekes György főszerkesztővel, Keresztesi-Reich Évával és Varró Jánossal. Az ügynöki jelentésnek az a „diszkrét bája”, hogy Varró János maga segítette a lehallgató poloskák elhelyezését. Ügynöki tevékenységének magabiztosságában azon „értetlenkedik”, hogy Mikó Imre visszaemlékező kötetben dolgozik két 1944 előtti politikusról, Bánffy Miklósról és Bethlen Györgyről. Kerekes György válasza valóban operatív értékű, revelatív erejű információt tartalmaz: „Mit csodálkozol? – kérdi Kerekes. Mindenki tudja, hogy Mikót gyakran hívják Bukarestbe, hivatalosan a Kriterionhoz megy, de valójában Fazekas elvtárshoz jár a Központi Bizottságba, tanácsadói minőségben.”⁶

A Securitate számára rendkívül fontos információ: Fazekas János KB-tag legbensőbb tanácsadójának egyike: Mikó Imre jogtudós, kisebbségvédelmi politikus, akit „az

erdélyi magyarság szellemi vezetőjének” tartanak Romániában, Magyarországon és Nyugaton egyaránt. Gyerekjáték volt ellenőrizni az információ hitelességét. Mikó Imre rendszeresen, egy-két havonta utazott Bukarestbe, ahol egyedül tárgyalt Fazekas Jánossal személyi titkára, Blénesi Ernő jelenlétében. Az a tény – írja Stefano Bottoni –, hogy Mikó Imre bensőséges viszonyt ápol a legmagasabb tisztségben lévő magyar nemzetiségű pártfunkcionáriussal, valósággal riadóztatta a román állambiztonságot, és néhány nappal később, június 15-én magasabb fokozatra állították „Molnár”, azaz Mikó Imre célszemély megfigyelését. Ezek az ügynöki jelentések képezték Varró János (Marosvécs, 1927. november 21. – Kecskemét, 2004. március 22.) *Kós Károly, a szépíró*. (Kolozsvár, Dacia Kiadó, 1973.), valamint a *Ki csatát nyer, koronát nyer* című regénye 1976. évi bukaresti megjelenésének az árát.

A Kemény János erdélyi fejedelemről szóló regény megjelenése után a malmói Petőfi Sándor Kulturális Egyesület és annak titkára, Pálházi József meghívta Svédországba. Az útiköltséget a malmói egyesület fizette, a programot is ők szervezték. A Securitate alaposan felkészítette az útra a most már „Vasilescu” fedőnevű ügynököt. Nemcsak Malmöben, hanem Göteborgban, Stockholmban is több előadást tartott. Amikor visszatért, egy egész kötetnyi jelentést adott át a Szekuritáténak a svédországi magyar művelődési, kulturális és irodalmi életről. Találkozott Erdős Irmával, a marosvásárhelyi Székely Színház nagy népszerűségnek örvendő színésznőjével, Hajdu Győző korábbi feleségével, aki dr. Bartha Istvánhoz, a korrózió nemzetközi hírnevű kutatójához ment feleségül, Lund mellett, Svedalában laktak. Varró János találkozott Olajos Lajos orvossal, Litormerczky Kázmér volt horthysta katonatisztel, László Katalin művésznővel. Visszatértében az NSZK-n, Svájcban, Ausztrián átutazva a magyar emigráció meghatározó személyiségeivel, vezetőivel találkozott. Mindenkiről jelentett. Ugyanezt tette, amikor Magyarországon töltött néhány napot. Ügynöki tevékenységét olyan buzgalommal végezte, hogy svédországi meghívóinak is feltűnt. A Securitate kifogta a meghívóinak küldött levelet, amelyben megpróbálta eloszlatni az általa keltett gyanút. Varró János ügynökmúltjának felderítése akkor válik teljessé, ha az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában is elvégzem az idevágó kutatásokat. A Securitate gondoskodott arról, hogy ügynökei révén ellenőrizzék az általa szolgáltatott információk hitelességét. Elsősorban „Szabó Tibi”-t, azaz Marosi Pétert állították rá. Ugyanakkor Marosi Pétert azzal is megbízták, hogy folyamatosan jelentsen Szilágyi Domokosról is! Varró János hálózati dossziéja egyfajta fogódzó Szilágyi Domokos figyelő dossziéjához is.

1974. október 23-án azért nyitják meg Szilágyi Domokos – „Dodu” figyelő dossziéját (Dosar de Urmărire Informativă), mert meg akarják ismerni azokat a verseit, amelyeket a cenzúra visszautasított. Tisztázni akarják a Majtényi Erikkal, Méliusz Józseffel, a kolozsvári írókkal kialakított kapcsolatainak „természetét”, mert előttük nacionalista megnyilvánulásai voltak, ellenségesen viszonyult az RKP és a román állam politikájával szemben. Kapcsolatban áll a temesvári származású, Hamburgban letelepedett Hans Thurn egyetemi tanárral, a jugoszláv állam politikai elítéltjével – akit különösen a huszita szerzetesek által kinyomtatott magyar nyelvű tatrosi biblia érdekelt –, az ausztriai PEN Klubbal, az NSZK-ban, Svédországban, Finnországban élő magyar írókkal, költőkkel. Az európai költészet legkiválóbbjaival, a legjobb könyvkiadókkal tartott kapcsolatot. Szilágyi Domokos elsősorban önmaga elé állított rendkívül magas esztétikai mércét. Olyan belső titkokat tudhatunk meg Szilágyi Domokos költői műhelyéről, amelyek ismerete nélkülözhetetlen az életmű egésze szempontjából.

A *Felezőidő* című verskötete kapcsán írta 1974. november 19-én a Nagybányán élő (Kálmán) testvérének, Kulinak: „A könyvet valósággal kasztráltam, négy éven át játszadoztam a cenzúrával. Ember, ne mérgeledj. Nagyjából kiegyeztünk a fele-fele

arányban. A megmaradt versekről értesítettem a *Tiszatáj* című szegedi folyóiratot. Most várom a sajtópert. Küldjél cigarettát a dubába (dutyiba)!”

Bizonyos mértékig elégedett a kötettel, a borítóját Deák Ferenc tervezte Londonból hozott betűkkel. Arra kéri a testvérét, egy másik levélben a sepsiszentgyörgyi Plugor Sándort, hogy a *Felezőidő*ből minél több kötetet vásároljanak fel, ő majd utólag kifizeti az ellenértékét.

A figyelő dosszié 1974. október 23-i intézkedési terve szerint: „Dodu” – Szilágyi Domokos – költőtársai előtt gyakran beszélt arról, hogy a cenzúra által visszautasított, kiszedett verseit külföldön akarja megjelentetni, a verseket a Romániába látogató költő barátai révén akarja kijuttatni. Ezért a Securitate elrendelte a teljes levelezése szigorú ellenőrzését, körlevelet küldtek a határállomásokhoz, hogy a Szilágyi Domokost felkereső külföldi írók, költők, barátok, ismerősök csomagjait szigorúan ellenőrizzék. 1974. december 15-i határidővel titkos házkutatást tartottak élettársa, Nagy Mária lakásában, hogy megtalálják „az íróasztal fiókja számára írt verseit”.

1974. augusztus 16-án szokatlanul ironikus hangot ütött meg a Méliusz Józsefnek írott levelében: „Most Te az Akadémiával is levelezel. Hogy is van ez a dolog. Minden hónapban írsz egy levelet, amelyben kijelented: »Drága Akadémia, hogy vagy? Én meglehetősen jól vagyok. Mindörökre a Tiéd stb.»

Remélem, nem haragudtál meg ezért, de egy kicsit lőkött vagyok, amint a fenti sorok is bizonyítják, nem vagyok a legjobb hangulatban. A múlt éjszaka írtam ezt a dolgot, mert Mária [Nagy Mária, Szisz élettársa – T. Z.] rávett, hogy nézzük meg Domokos Géza filmjét [*Saját akaratból, senkitől sem kényszerítve*: idealizált forgatókönyv és film a román–magyar barátságról – T. Z.]. De ez maradjon köztünk, hát ez lett belőle. Legkevesebb hat éve nem voltam moziban, és a következő hat évben sem fogok menni.” Lesújtó véleménye volt Domokos Géza forgatókönyvéről és az elkészült filmről. Egyenesen árulásnak tekintette. Így született meg a *Magyarok* című verse. A történelem furcsa paradoxona és firtora: ez a vers talán ma sem jelenne meg: magyarellenességet, cigányellenességet meg mindenellenességet ráfognának! Kántor Lajos a *Magyarok* című versét górcső alá vonva a *Forrás* 2008. októberi számában így összegzi az 1974 nyarán írt adysan kegyetlen vers üzenetét: „Szilágyi Domokos lírája – leszámítva a hangpróbák időszakát – egészében vitatkozik a szentségek, bármilyen szentségek fetiszizálásával.” A legélesebben és legkegyetlenebbül a *Magyarok* című versében.

A mindenkire ráállított és mindenkiről szorgalmasan jelentő „Szabó Tibi”, „Szentpéteri Carol”, alias Marosi Péter felkérte Szilágyi Domokost, hogy Vörösmarty Mihály születésének 175. évfordulójára, az *Utunk* 1975. 48. száma részére írjon egy esszét a nagy költőelődéről. Marosi Péter minderről értesítette a Securitatét, majd ő volt a legjobban „meglepődve”, hogy saját kezű, román nyelvű jelentést kell írnia a „botrányról”. Szilágyi Domokos esszé helyett költeményt írt Vörösmartyról. Verssorokat vett át Vörösmartytól, ezeket kiegészítette a saját versével. Adjuk át a szót az ügynök Marosi Péternek:

„Az alaptéma Vörösmarty tragikum, aki az [1848-as] forradalom leverése után elveszítette a lelki egyensúlyát. Tudta, hogy már semmit nem ér az élete. Szilágyi Domokos költeményét – írja Marosi Péter – kiszedték a nyomdában az *Utunk* 1975. évi 48. száma részére, de a Sajtóigazgatóság kivette, azzal az ürüggyel, hogy fel kell küldeni Bukarestbe, és onnan három hét múlva megérkezett a válasz: nem közölhető! Őt cenzor és a Szocialista Nevelési és Kulturális Tanács is ellenőrizte. A vers pesszímista, Vörösmarty tragikus sorsát siratja, és eljut a filozófiai általánosításig.”

Marosi Péter maga jelentette a Securitaténak, hogy baj van a verssel! Amikor közölték Szilágyi Domokossal a sajtóigazgatóság döntését, csak annyit jegyzett meg: „Az életemben még ért ilyen csapás, s lehet, hogy máskor is megesik ez velem.”

A Vörösmartyról írt vers, mint a palackba zárt üzenet, külön életet élt. A kefelevonatot valaki kilopta a nyomdából, és eljuttatta Sepsiszentgyörgyre Szilágyi Károlynéhoz, aki egy rövid levél kíséretében visszajuttatta Szilágyi Domokoshoz: „Nagyon tetszik nekünk, és nem csodálkozunk, hogy kivették!” Szilágyi Domokos terjeszteni kezdte a cenzúra által kivett, Vörösmartyról írt verset. A Securitate riadóztatta az ügynököket. Egy „Szatmár” fedőnevű, sepsiszentgyörgyi ügynök (folyamatban van a dekonspirálása) 1975. december 10-én jelentette: megszerezte a Szilágyi Károlyné által Sepsiszentgyörgyön feladott küldeményt, amely az *Utunk* 1975. évi 48. száma részére írt Szilágyi Domokos-vers kefelevonátát tartalmazza. Egy „Szamosi” fedőnevű, ugyancsak sepsiszentgyörgyi ügynök arról panaszkodott 1975. december 18-án Velea Eugen kolozsvári tartótisztnek: „Az ön célszemélye (a kiszemelt áldozatot már a sajátjuknak tekintették!), Szilágyi Domokos, lakhelye Kolozsvár-Napoca, Grigore Alexandrescu utca, 13. szám, beszámolt Szilágyi Mártának – Sepsiszentgyörgy, Domb utca, 4. szám, 9. lakótömb, 27. ajtó –, hogy a Sajtóigazgatóság Bukarestben végérvényesen megtiltotta a megjelenését.” Majd visszautasítja a vádat, hogy ő járult hozzá a kefelevonat terjesztéséhez. „Mindezt azért írom – fogalmazott „Szamosi” ügynök –, hogy a jövőben vegyék tudomásul, semmilyen információt nem közlök önökkel. Az ördög vinné el: hiába dolgozom?”

Marosi Péter említett román nyelvű, 1975. december 23-án keltezett terjedelmes jelentésében kitért a kefelevonat születésének körülményeire is: „Miután a szöveget legépelték, Tamás Gáspár Miklós korrektor ellenőrizte a nyomdászok által már kiszedett kéziratokat, a hibákat kijavította. A kefelevonatok Derzsi József és Árkossy István szerkesztők újból ellenőrizték. Ezt követően a már kiszedett, oldalszámokkal ellátott kefelevonatok az *Utunk* másik négy szerkesztője is ellenőrzi, úgy, hogy a kezükben van az eredeti és a nyomdászok által kiszedett kézirat. A két szöveget összevetik. Ezt követően a Sajtóigazgatóság öt ellenőre és a megyei Szocialista Nevelési és Kulturális Bizottság kijelölt munkatársai is ellenőrzik, majd átküldik a nyomdának, ahol Nagy Mária – akit gyakran segít Szilágyi Domokos, az élettársa – tisztafejként újból összeveti a két szöveget.”

Szakolczay Lajos irodalomkritikus – akinek neve gyakran szerepel Szilágyi Domokos („Dodu”) megfigyelési és követési dossziéjában – Kolozsvárról áthozta Magyarországra a Szilágyi Domokos által terjesztett *Apokrif Vörösmarty-kézirat 1850-ből* című verset, és publikálta 1979-ben a Magvető Kiadó gondozásában megjelent, általa szerkesztett, válogatott, bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel, utószóval ellátott Szilágyi Domokos *Válogatott versek és műfordítások. Kortársunk Arany János (tanulmány)* címet viselő kötetben. Akár sorsszerűnek is tekinthetjük: Szakolczay válogatásában a Securitate által oly nagyon keresett három vers – az *Apokrif Vörösmarty-kézirat 1850-ből, Magyarok, Törpe ecloga (In memoriam R(adnóti) M(iklós)* – egymást követően olvasható. Szakolczay nagy ívű bevezető tanulmányában találóan fogalmaz: ahogy elhaltasodott rajta a betegség, a depresszió, költészete fokozatosan úgy tért vissza a zenéhez. „Belül örült csendeket hallhatott, hogy babitsi tökélyű verseiben kimenekült az *poétai mezőkre*. [...] Már nem nagyon izgatja az ekkor még minden szóárnyékban megbúvó ironikus felhang; érezvén a véget, azért vetkőzik le még egyszer, hogy újból – most már díszekbe – felöltözhessék. Bár egyszer-kétszer – legerősebben az *Apokrif Vörösmarty-kézirat 1850-ből* című költeményben – még visszatér Bartók zenéjének üstdob-csattanása, a vijjogással fölkaavart, sokkolt huszadik századi világ (itt is a korábbi erősség, a montázstechnika dominál), a másfajta vonzásnak engedő hang lágy-éretten, »a túléretttség óarany színében pompázó rímekkel« (K. Jakab Antal) lassan lehull. Engedvén a földi kíváncsalmnak, a gravitáció erőinek.”

Marosi Péter 1974. október 24-i jelentésében olvasható: „Nem nagyon hiszem, hogy volna olyan magyar irodalomkritikus, irodalomtörténész, aki megkérdőjeleznél:

Szilágyi Domokos költészete a romániai magyar irodalom legnagyobb értékei közé tartozik, hogy Szilágyi Domokos egyike hazánk legnagyobb költőinek, művészeinek. Költészete – tartalmát illetően – Eugen Jebeleanu lírájára hasonlít leginkább: kérelhetetlen humanizmus, mély tragikum, ami századunk emberi katasztróáira vonatkozik, a lírai hagyományok továbbéltetése és határozott lépések a költészet modern formái felé.”

A megfigyelési és követési dossziékból egyértelműen leszűrhető: a Securitate – bár az ügynökök munkájára alapozott – gondoskodott arról, hogy a különböző fedőnéven jelentgetők egyáltalán ne érezzék magukat biztonságban: a tartótisztek kézzel vagy géppel írott összegzései mellett saját kezűleg írt jelentéseket is kértek! Sok esetben – ha ismerős a kézírás – név szerint lehet azonosítani a jelentéseket író ügynököket! A megfigyelésre, majd követésre kiszemelt személyt az „obiectivul” – célszemély – megnevezéssel jelölték. Amíg csak kiszemelt volt az áldozat, addig a Securitate fogalomtárában a „lucrat la dosar”, „lucrat în legătură cu...”, amikor már biztosan megfigyelték, a „lucrat în acțiune” bikkfanyelvű fogalmi „bűvkör” illette meg. Az ügynököt, a besúgót a hatvanas évek végéig az „agent”, ezt követően az „informator” terminussal aposztrofálták. Mindkettő összesítő megnevezése a „csatolt mappában”, „munkadossziében” a „forrás” („sursă”) definíció volt. A tartótiszt így összegezte az ügynök által továbbított szigorúan titkos információkat: „a forrás jelenté”. Az ügynökről személyi vagy hálózati dossziét állítottak össze, amely tartalmazta a beszerzéséhez szükséges „előtanulmányokat”, a központi nyilvántartó igazolását, hogy az illetőnek van-e priusza, a beszerzési tervet tartalmazó engedélyezési kérelmet, a beszerzés lefolyását rögzítő jelentést, a saját kézzel írt, olvashatóan aláírt, majd legévelt és újból aláírt kötelezvényt (angajament), a juttatásokról szóló kimutatást – ha kapott ilyesmit –, az ügynök ellenőrzése céljából más informátorok róla készült jelentéseit, az informátori „munka” bizonyos időszakonként történt kiértékelését, sok esetben az informátori „feljegyzéseit” is. Amennyiben az informátorral megszűnt a kapcsolat, a „csatolt mappát”, „munkadossziét” öt év után elvileg meg kellett semmisíteni. Minderre rendszerint nem került sor, mert a hálózatból kizárt ügynököket kompromittáló célzattal később is felkeresték, másrészt abban reménykedtek, hogy valamilyen szinten továbbra is hajlandók „informálni”. (A beszerzés belső mechanizmusával kapcsolatosan lásd még: Molnár János: *Szigorúan ellenőrzött evangélium*. I. kötet. Nagyvárad, 2009. 10–11.)

Nagyon remélem, rövid időn belül sikerül megnyugtatóan és hitelesen tisztázni a Szilágyi Domokos ügynökmúltjával kapcsolatosan felmerült kérdéseket. Történelmi felelősséggel, Szilágyi Domokos életműve iránti tisztelettel – *sine ira et studio* – felkutatok minden lehetséges dokumentumot, amely igazolja vagy cáfolja, illetve árnyalja, újraértelmezi a költő ügynökmúltjával kapcsolatos valamennyi állítást.

■ JEGYZETEK

1. Consiliul Național Pentru Studierea Arhivelor Securității (a továbbiakban: ACNSAS), Fond informativ, nr. I119768, I–II. kötet. 2013. augusztus 15-én a Tokaji Íróklubban *A hallgatás és elhallgatás évei Szilágyi Domokos, Páskándi Géza, Páll Lajos költészetében. Moyses Márton tűzhalála* címmel tartottam vitaindító előadást. Az azóta eltelt időszak kutatásait tartalmazza az itt olvasható tanulmány.
2. ACNSAS, Fond informativ, nr. 2539, f. 275v-276v.
3. A tanúkihallgatást lásd még: *Szilágyi Domokos családi levelezése*. Összeállította, elő- és utószóval, valamint magyarázatokkal, jegyzetekkel ellátta Szilágyi Kálmán. Otthonom Szatmár megye-sorozat. Szatmárnémeti, 2010. 201–203.
4. Szilágyi Kálmán: i.m. 5–6.
5. ACNSAS, Fond informativ, nr. I119768, vol. I., f. 2–3.
6. Stefano Bottoni: i.m. 46. ANSAS, Fond informativ, dosar nr. 235727, f. 404.
7. Szilágyi Domokos: *Válogatott versek és műfordítások. Kortársunk Arany János (tanulmány)*. Válogatta, szerkesztette, a bevezető tanulmányt, jegyzeteket és az utószót írta Szakolczay Lajos. Magvető Kiadó, Bp., 1979. 16–17.